

СІЛЬВІО МІКЕЛІ

У ТЕМРЯВІ

У цьому місці порода була дуже тверда. Великі брили майже перегороджували штольню. В темному світлі ліхтаря ворухилися химерні тіні. Приблизно на висоті людського зросту звивався в темряві тубопровід.

Через рівні проміжки часу в калюжах, що темніли поміж шпалами, в замулені стічні канали, видзвонюючи, капала вода. Стара це була шахта, щороку говорили, що її мають закрити.

— Не здивуюсь, якщо тут коли-небудь...— почав був підстаркуватий Мамерто, але, побачивши, що хлопці перестали працювати і прислухаються, звернув на інше.— Кажу, що коли-небудь, отак працюючи, виберемось на поверхню.

— Можливо,— відповіли йому хором. Було їх четверо. Призначаючи Мамерто бригадиром, інженер сказав йому:

— Поки що вистачить п'ятьох.

Інших перевів у шістнадцяту бригаду в дванадцятому бремсберзі на нижньому горизонті. Він не сказав, що планується нове буріння, що в цьому місці помічалась інфільтрація води й краще було не ризикувати життям багатьох людей. Мамерто ж одразу зрозумів це, але промовчав. Десять років тому, після війни, в цьому забої-тупику їх працювало восьмеро, потім залишили двох. Тепер четверо.

— О сонце моє! — проспівав наймолодший, закріплюючи стойку. Вже втретє осі-

дали кругляки поміж наростями білої плісняви, утворюючи великий прогін. Потім додав:

— А який ранок сьогодні там, нагорі!

— Коли спускались, зоряно було, ясно. Чудова осінь! — з жалем вигукнув П'єве. Був він колись дроворубом, потім обробляв землю.

— Стільки місяців бачити лише зірки! Зірки, коли виходиш з дому, зірки, коли повертаєшся.

— Хлопці,— Мамерто жестом перервав розмову,— облиште поки що зірки!

— Боїшся, що не дійдемо? Чи, може, боїшся, що не встигнемо?

Мамерто не звернув уваги ні на ці, ні на інші слова. Він уважно дивився вгору. Поверхня здавалась так близько, що хотілось послухати, як росте трава там, на сонці, на відстані триста метрів.

— Щось не так? — запитав Кармело.

Усі відразу замовкли. Мамерто похитав головою, махнув рукою.

— Нічого, — промовив. — Сміливіше, хлопці, бо прийде наглядач, неприємності будуть.

Кармело натиснув на курок відбійного молотка. Оглушливий грюкіт розлягався чергами, неначе бив крупнокаліберний кулемет. Штольнею озивалася луна.

Наваловідбійник Беппе завзято відкидав породу. Він ніколи не говорив багато, більше слухав, ніколи не скаржився. Родом він був з далеких гір, десь з-за Айя-дей-Д'яволі. Він також працював дроворубом, а потім вуглярем. Одружений, має троє дітей. Він звик до тяжкої праці, і тепер, на шахті, йому здавалось, що він досяг усього, про що тільки міг мріяти. Тому й працював, як буйвол.

— Ей, ти що, хочеш і ноги мої повикидати? — запитав Кармело, виключаючи молоток.— Навіщо такі темпи, адже платню нараховую не я.

Кармело часто глузував з Беппе, проте беззлобно. Затурканість Беппе, його страх втратити роботу викликали сміх у Кармело.

— Ти знаєш, що зараз робиш? — з серйозним виглядом запитав він.

Беппе дивився, не розуміючи.

— «Кидаю лопатою», думаєш ти, а насправді ти робиш чотири й дев'ять десятих на два й чотири десятих мінус один дорівнює один і чотири сотих. Коли це помножити на три й п'ять десятих, то це дало б тобі три шістдесят на вагон надвишки до платні, але не сподівайся на це. Хіба ти не знаєш таблиць?

Беппе дивився на нього, недовіркою посміхаючись. Думав, що з ним жартують.

— Смійся, смійся, — сказав Кармело. — Кінець-кінцем познайомишся з цим навіть ти, незважаючи на свої страхи.

— А це? — озвався з свого місця П'єве, показуючи ногою на уламок мінералу.— Знаєш, що це?

— Кремень,— відповів Беппе.

— Ви чули? Він і досі не знає, що це нуль чотири десятих бе на есес три і дві десятих! Навіть Ріспі, наймолодший, засміявся.

— Не знає таблиць відрядної праці в штреках, не знає коефіцієнтів фірми!

Кармело, піднявши голову, роздивлявся покрівлю — те місце, звідки капала вода.

— А ти що, рахував? — запитав Беппе, знову беручись за лопату.

Кармело підставив долоню під капіж, почав рахувати:

— До одної п'ятої літра на хвилину — надвишка на три проценти, від одної п'ятої до двох п'ятих — десять процентів. Від літра до півтора літра на хвилину — сорок процентів. П'ятдесят процентів на два літри.

— А отім? — запитали всі в один голос.

— А потім амінь! — втрутився Мамерто, виринаючи з темряви.— Давайте, хлопці, краще не думати про деякі надвишки. Вода не завжди стікає краплями. Зрештою, хто це бачив, щоб рахували краплі?

— Але ж із крапель починається?

Це було відомо. Це знали всі. Думали про це, дивлячись на тріщину, звідки капало, забувши про таблиці.

Цілу годину працювали мовчки в забої-тупику, далекому від штрека підкатки, а ще далі від ствола. Парко. В теплому, вологому повітрі голе до пояса тіло вкривалося потом, а холодна вода морозила спину.

А потім припинився доступ повітря.

— В чому річ? — запитав Кармело.

Мамерто подався до повітропроводу. Припав вухом, промовив:

— Мабуть, тимчасово відключили через якусь несправність. Це буває.

Один по одному підходили до труби, в якій чулося глухе, далеке булькотіння. Беппе не підійшов, він стояв, міцно тримаючи лопату в руках, готовий взятись за свою буйволячу роботу.

Мамерто, якому не хотілося переривати роботи, удавано безтурботно дивився на трубопровід, що зникав десь у темряві. Темрява ця інколи викликала якесь дивне почуття, немовби ось-ось щось має статися.

— Не подобається мені ця глина,— про бурмотів Кармело.

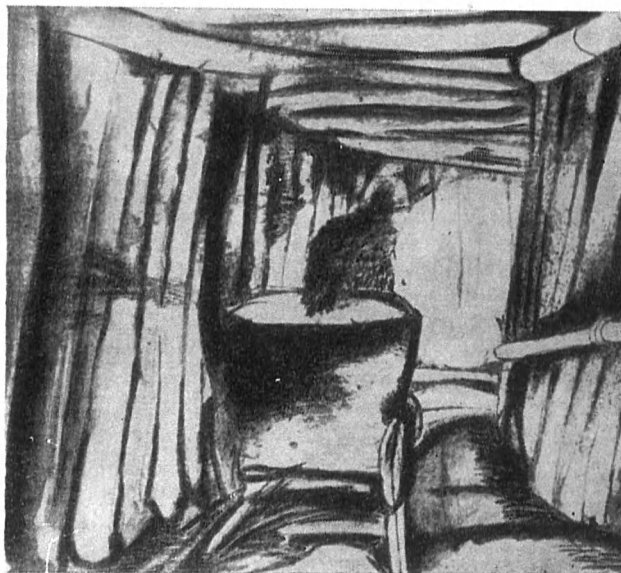
Коли велику мушлю прикласти до вуха, чути монотонне гудіння, відголоси якихось звуків. Те саме в забоях-тупиках: всі шуми крутяться по штреках, які, немов віти величезного дерева, розходяться під землею в різні боки на цілі кілометри.

— Якби вийшла з ладу муфта, було б чути свист,— знову заговорив Кармело,

звертаючись до Мамерто. Інші, менш досвідчені, мовчали.

— Та ні, — заперечив Мамерто, — мабуть, просто перекрыли повітря. Скоро повітря буде.— Він ще раз припав вухом до труби і промовив:

— Я певен, що зіпсувався компресор. Зрештою, це трапляється часто. Машини вже старі, насоси також.

— Все тут старе. Крім таблиць відрядних норм та систем розробки,— з викликом відповів Кармело.— Скрізь і всюди всі працюють, заповнюючи вироблений простір породю. А тут ні. Тут нас примушують працювати в тупиках, та ще й там, де обвалюється стеля. Якщо завалиться покрівля, якщо прорветься вода, для нас нема порятунку.

Труба почала вібрувати.

— Пішло! — скрикнули всі.

Повітря вирвалося з труби із свистом, наче поїзд з тунелю.

З годину працювали бадьоро, з піднесенням, поки Кармело, виснажений, не притулився спиною до стіни. За годину пневматичний відбійний молоток міг звалити з ніг навіть бика. Якби вони працювали так і далі, дирекція знизила б відрядні норми за новим коефіцієнтом. Про це він сказав Беппе. Запропонував перепочити. Але той допався до роботи, як віл: тільки б не повертатися назад в гори Айя-дей-Д'яволі, не завантажувати печі для випалювання вугілля!

— Ей, друже! — П'єве вихопив у нього лопату.— Чи ти й досі не розумієш? Ти що, хочеш, щоб зрізали розцінки?

Беппе витріщився на нього. Видно було, що він таки не зрозумів, але зараз нікому не хотілось пояснювати, як зрізають розцінки.

— Якщо перевиконаєш норму,— сказав йому Мамерто на закінчення,— то фірма зобов'язана тебе перевиконувати її кожного дня, кожної хвилини, а платитимуть те саме. Будеш перевиконувати, поки не тріснеш.

Беппе перестав кидати, замислився.

— Я не хочу, щоб мене звільнили,— з відчаєм сказав він.

— А ти роби те, що тобі належить робити, і коли в тебе совість буде чиста, то не бійся нікого й нічого. Не бійся навіть виступити проти дирекції. Але коли дозволятимеш ставати собі на мозолі, то це закінчиться тим, що тобі й на голову сядуть. Зрозумів?

Беппе не зовсім зрозумів, але Кармело обірвав розмову, зробивши невизначний жест.

— Зрозумієш,— сказав він.— Рано чи пізно навіть ти зрозумієш.

— Звичайно, якщо матимеш для цього час,— докинув П'єве.

— Цить, ти, розкаркався, як ворона,— прикрикнув на нього Кармело.

— Е-е,— протягнув П'єве,— ти теж забобонний!

— Станеш і ти забобонним, якщо прообразиш під землею стільки, скільки я. Тоді визнаєш, що тут, внизу, на першому місці страх, а вже потім усе інше.

— Та хіба я що?

— Тоді заткни пельку. Тут ми немов під водою. Ясно? Поки не дотягнули до вечора, не маєш права спокійно зітхнути.

— Ей, хлопці, — подав голос Ріспі, — я б віддав годину праці за те, щоб можна було викурити одну сигарету!

Кармело зітхнув, стиха промовив:

— От би полежати там, нагорі! Зараз сонце вже, мабуть, заходить, трава свіжа, й листячко тріпочеться під вітром.

— То ти ще й поет? — не вгавав П'єве.

Кармело довго дивився кудись просто себе. Потім відповів, звертаючись до скель, чорних та липких:

— Добре б, якби поети прийшли пожити з нами хоч трішечки.

— Це, щоб вони зрозуміли ці речі? — запитав жартівливо П'єве.

— Ці й багато інших.

З темряви виринув Мамерто. Його вигляд неначе промовляв: «Давай, хлопці, натискайте!»

Раптом десь вдалині розлігся гуркіт, луною покотився по штольнях.

— О-о-о! — вигукнув Кармело, випростуючись.

Всі прислухались, тамуючи подих.

По штрєках, завмираючи, котився гуркіт.

Звичайно шістнадцята та двадцять друга бригади підривали запади одна за одною через рівні проміжки часу.

— А ви думали, то щось інше? — сказав

Мамерто, намагаючись приховати тривогу.

— Якби це був вибух рудникового газу, то нам не довелось б уже про нього говорити,— сказав Кармело, щоб підбадьорити самого себе.— Взагалі, коли вибухає газ, то ніхто нічого не відчуває. Коли вже вибухне, значить, амба всім.

Беппе слухав, готовий схопитися за лопату.

— А в тебе ніколи не вибухала піч для випалювання вугілля? — запитав його Ріспі.

— Печі горять, а не вибухають.

— А рудниковий газ вибухає, чув?

— Так,— відповів Беппе,— чув.

— Чого ж ти тоді прийшов сюди? Міг же, дурню, жити на свіжому повітрі!

Мамерто жестом зупинив їх.

— Хвилиночку,— сказав Мамерто,— зачекайте хвилиночку!

Світло погасло, сколихнувши повітря, прокотилося, мов далекий грім, глухий, оглушливий гуркіт.

— Стійте! — крикнув Мамерто.

Незвичайною була не темрява. Незвичайною була тиша, глибока, справжня, не шахтова тиша.

— Ей, Мамерто! — прошепотів Кармело, засвічуючи електричний ліхтарик. Інші повключали й собі.

— Погасить,— наказав Мамерто. Голос його ледь помітно тремтів.— Можливо, нічого серйозного. Я навіть певен, що нічого не трапилось. Але коли щось і трапилось, то краще берегти батареї.

Помовчали трохи, прислухаючись. Чути було лише, як падають краплі в калюжі та булькотить вода в риштаках. Нікому не хотілось вірити, що їх спіткало таке страшне лихо.

— Ну, що? Як ти гадаєш, Мамерто? — запитав Кармело.

— Нічого. Зараз треба тільки чекати.

— Я не згоден чекати! — майже викрикнув П'єве.

— Сиди тихо й спокійно, гаразд? — підійшов до нього в темряві Кармело.

І, звертаючись до Мамерто, додав:

— А чому б не піти до входу в тунель двадцять два? Може, там щось з'ясуємо. Там повітря. Не так, як у нас, в цих клятих тупиках, чорти б їх взяли разом з хазяями.

Не встиг Мамерто відповісти, як почувся далекий, але виразний звук — наче щось упало і покотилося.

— Вагончики!.. Поїзд!.. — вигукнули всі в один голос.

— Тихо, ради бога! — кинув у темряву Мамерто.— Замовкніть!

Замовкли. Бо добре знали, що на досвід Мамерто можна звіритися.

Кров стугоніла в скронях, шалено калатала серця, від страху на голому до пояса тілі проступав піт, ставало жарко, потім

враз проймав дрозж. Навпомацки понатягли майки, але тепліше не стало. Стояли, спершись об стіну, один біля одного, щоб відчувати товариша, щоб відігнати від себе пустку, бо в темряві ця пустка перетворювалася на безодню самотності, яку ніщо не могло заповнити.

Час спливав страшенно повільно. Хотілося присісти навпочіпки, але ніхто не наважувався зробити це першим, щоб не опинитися, якщо доведеться тікати, останнім.

— Не можемо ми стояти отак вічно,— озвався Ріспі. Був він наймолодший і не вірив в чужий досвід. Вірив лише власному інстинктові. — Я не хочу чекати. Підете — добре, не підете — тим гірше для вас. Я хочу знати, що трапилось, а балачками тут не допоможеш.

Ріспі засвітив ліхтар, узяв сумку.

— Хочеш дістати по зубах? — підхопився Мамерто, перегороджуючи йому дорогу. — Спробуй! — сказав Ріспі, стискаючи кулаки.

Кармело притримав його за пояс:

— Що з тобою? З глузду з'їхав? Заспокойся й сиди мовчки на місці, дурню! Сядь-те й ви там!

В глибині душі Кармело й самому не хотілося сидіти й чекати. Чекати чого? Світла? А коли замість світла рине вода, вибухне вогонь, або ні те, ні друге — обвал? В бремсбергах чи у висхідних штреках з двома виходами від обвалу завжди можна було втекти, але забої-тупики — це справжня пастка, домовина з підвішеним над головою віком. Навіть Мамерто, незважаючи на свій тридцятирічний досвід роботи в шахті, міг помилитись.

— Ей,— намацуючи його в темряві, промовив Кармело,— ну що?

— Коли ти говориш, я не можу слухати. Дай послухати.

Йому дали послухати. Хвилини тяглися, як роки. Кожному вчувалися далекі, невіразні звуки.

— Навіть голоси чути,— кинув Ріспі.

— Мовчи,— сказали йому. Мамерто включив ліхтарик, всі подумали, що він піде на розвідку, але він підійшов до повітропроводу. Повітря ще надходило, проте з дуже незначним тиском. Мамерто якийсь час прислухався, потім припав вухом до вихідного отвору. Всі чекали. Він одійшов від труби, погасив ліхтарик і присів навпочіпки на старому місці.

— Ну, як?

— Почекаємо,— спокійно відказав він.— Почекаємо. Зрештою, ще не минуло й двадцяти хвилин.

— Гадаєш, щось трапилось? — запитав Кармело.

— Звичайно. Але ми не знаємо, що са-

ме, тому краще чекати. Дайте мені послухати.

Тишу порушував тільки передзвін крапель. Інколи чути було якийсь скрип, невіразний стукіт, немовби стогін в заплутаних переходах штреків.

Мамерто підвівся, включив ліхтарик і промовив:

— Не рухайтесь. Піду до входу в двадцять другий. Скоро повернусь. Тільки не рухайтесь.

— Небезпечно йти одному, сам знаєш. У нас немає навіть масок.

— Сам піду,— повторив Мамерто, відходячи.— Повернусь хвилин за десять. Не рухайтесь.

Кружечок світла посунув по стінах, зменшуючись, і зник за поворотом. Знову запанували темрява і тиша.

Всі вслухалися в тишу, яка проковтнула Мамерто. Рахували, скільки кроків йому залишилось до двадцять другого. Були певні, що чують його кроки, насправді ж то були удари їхніх сердець.

— Про що думаєш? — запитав Кармело у скам'янілого Ріспі.

— Думаю, якщо справді щось трапилось, то вже виють сирени, і весь виселок збігається до прохідних.

— Вигадки. Якби щось трапилось, ми вже почули б запах диму та пилу.

— А якщо вода?

— Була б уже тут.

— А чому ж тоді тиша?

— Мабуть, якийсь запал не вибухнув.

— А світло?

— Буде. Не вперше гасне.

— А якщо обвал? Тут часто бувають обвали. Забої-тупики треба заборонити.

— Вони заборонені. Про це навіть записано в заходах безпеки гірничого округу, але дирекція добирається й туди. Туди і далі — до уряду, навіть до уряду.

— Ну, а далі?

— А далі нічого іншого не лишається, крім боротьби. Об'єднатись і боротись за те, щоб можна було працювати, не боючись, що тобі на голову сяде покрівля.

— Тихо! — обірвав його П'єве.

Разом з подихом вітерця долинув шум штреків.

— Що трапилось? — посхоплювались молодші гірники.

— Трапилось,— зітхнув Кармело і ввімкнув ліхтарик. Він почував себе щасливим, наче його звільнили від страшного тягара, що гнітив його. Провів рукою по обличчю, ще раз зітхнув і промовив:

— Трапилось, що завал пробурили і тепер скоро буде світло. На наше щастя, хлопці, це був невеликий завал.